

УДК 902+069]:070(477.41–21 Переяслав–Хмельницький)
«1954/1970»

**АРХЕОЛОГІЧНА ТА МУЗЕЄЗНАВЧА
ТЕМАТИКА НА СТОРІНКАХ РАНЬОЇ ПРЕСИ
ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ (1954–1970–ТІ РР.)**

**ARCHAEOLOGICAL AND MUSEUM STUDIES
SUBJECTS ON THE PAGES OF THE EARLY PRESS
OF THE PEREYASLAV REGION (1954S–1970S)**

Холоденко В. В.,
аспірант, ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький
ДПУ імені Григорія Сковороди»
(Переяслав–Хмельницький, Україна),
e-mail: 1604102018@ukr.net

Kholodenko V. V.,
graduate student State Higher Educational
Establishment «Pereyaslav–Khmelnyskyi State
Pedagogical University named after Hryhorii
Skovoroda» (Pereyaslav–Khmelnyskyi, Ukraine),
e-mail: 1604102018@ukr.net

На основі широкого кола матеріалів регіональних друкованих видань розглядається розвиток археологічної і музеєзнавчої тематики на сторінках ранньої преси Переяславщини (1954–1970–ті рр.). Надається його джерелознавчий огляд, тематична і предметна структура. Автор характеризує зміст типових матеріалів преси, присвячених даній тематиці. Робиться висновок, що матеріали ранньої преси Переяславщини, розміщені на її шпальтах у 1954–1970–ті рр., були однією із наскрізних тем і сприяли відтворенню у громадській думці краю цілісного уявлення про життя музеїв, зміст музейних колекцій і динаміку їх формування, концептуальне наповнення музейних експозицій, хід творення сучасної мережі музеїв музейного комплексу Переяславщини, який перебував у стадії формування. Матеріали преси відображають суспільну роль, яку відігравали музеї у громадському житті краю у даний період часу. На матеріалах преси виявляється роль археологічних досліджень у формуванні музейної мережі, також, як і їх роль у формуванні історичної свідомості переяславців. Матеріали преси відображають і особливості, характерні для музейної справи у історичний час, що розглядається: її ідеологізацію; вияви «типовості», шаблонності підходів щодо формування колекцій музеїв і творення музейних експозицій. Частина із представлених даних містить унікальну інформацію, адже відомості про громадські музеї (ініціатори їх створення, тематика експозицій, склад колекцій) як правило за іншими джерелами не протестуються.

Ключові слова: Переяслав–Хмельницький, музеї, музейні експозиції, музейні колекції, археологічні пам'ятки, періодична преса.

In the article on the basis of a wide range of materials of regional printed publications is considered the development of archaeological and museum and cultural topics on the pages of the early Persians Pereyaslavshchyna (1954–1970–ies). It is provided with a source study review, a thematic and subject structure. The author characterizes the content of typical materials of the press, devoted to this topic. It is concluded that the materials of the early press of Pereyaslav region, placed on its pages in the years 1954–1970, will allow to create a fairly complete picture of the life of museums, the content of museum collections and the dynamics of their formation, the conceptual filling of museum exhibits, the formation of a modern network of museums of the museum complex of Pereyaslavl region. Press materials partially reflect the public role played by museums in the public life of a given period of time. The role of archaeology and archaeological research in the formation of the museum network and its role in shaping the historical consciousness of the Pereyaslavites is revealed. The materials of the press reflect the peculiarities of the museum–era ideological characteristic of the epoch, as well as the «typology», the pattern of approaches to the formation of museum collections and the creation of museum expositions. Some of the data presented contains unique information, since information about public museums (initiators of creation, exhibitions, collections) is usually not kept.

Keywords: Pereyaslav–Khmelnysky, museums, museum exhibits, museum collections, archaeological sites, periodicals.

Постановка проблеми. Низка факторів обумовлюють значимість археології та музейної справи для сучасної Переяславщини. Розташований за 90 км від Києва, Переяслав–Хмельницький

розташований на перетині історичних епох, які були визначними віхами української історії. Свідчення щодо присутності людей на території сучасної Переяслав–Хмельниччини датуються періодом палеоліту (Добраничівська пізньопалеолітична стоянка). На теренах району знайдені пам'ятки ряду археологічних культур наступних часів, зокрема, трипільської та черняхівської. У часи давньої української держави літописний Переяслав визначався серед найбільш значних фортець на її південних кордонах, будучи центром Переяславського удільного князівства, посідаючи, за визначенням преси 1950–х рр., «третє, після Києва та Чернігова місце за значенням» у Київській русі [2]. У наступні періоди, Переяславщина була ареною боротьби часів Визвольної війни 1648–1657 рр., у місті відбувалася Переяславська рада 1654 року. У регіоні накопичений значний історико–етнографічний та культурний спадок. Із Переяслав–Хмельницьким пов'язані життєві шляхи Т. Г. Шевченка та Г. С. Сковороди, тут народився С. Н. Рабінович (Шолом–Алейхем). Отже, Переяславщина має визначне становище, будучи перетином історичних процесів у Середньому Подніпров'ї. Щодо становлення українського етносу, дані процеси мали визначне значення, чим обумовлюється актуальність музейної справи Переяславщини у загальнонаціональному масштабі.

З огляду на згадане вище, не дивно, що у Переяславі–Хмельницькому у другій половині ХХ ст. формується визначний, у масштабах усієї країни, історико–музейний комплекс, та проводяться активні археологічні та музейно–етнографічні дослідження. Їх сучасним підсумком стало утворення у 1979 р. Державного історико–культурного заповідника «Переяслав», який у 1999 р. отримав назву історико–етнографічного та статус Національного. Наразі утворений заповідником комплекс нараховує 23 музеї – археологічні, історичні, етнографічні, меморіальні, літературні, архітектурні та ін. Ранній період цього процесу припадав на 1950–ті – 1970–ті рр. (від післявоєнної відбудови і початку широких археологічних досліджень до утворення заповідника). Становлення такої кількості музеїв у порівняно невеликому територіальному та соціальному просторі справляло вплив на культуру і суспільство регіону. Одним із джерел щодо дослідження цього впливу є регіональна преса. За період, який розглядається, вона була представлена районною багатотиражною газетою «Комуністична праця» (до 1963 р. – «Зоря комунізму»).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Достатньо велика кількість друкованих праць присвячена історії археологічного дослідження Переяславщини. Зокрема, це праці О. В. Колибенко [15], О. В. Юрченко [40], С. Волкодава [8], Г. Козубовського [14] та ін. Джерелом до даного дослідження є публікації у переяславській пресі, друковані матеріали переяславських журналістів та працівників музеїв.

Метою статті є дослідження відображення у регіональній пресі Переяславщини розвитку музейної та археологічної справи.

Виклад основного матеріалу. Публікації на археологічну та музейну тематику у переяславській пресі 1950–х – 1970–х рр. є порівняно нечисленними. Їх періодичність складає 1–2 публікації на рік, зростаючи на кінець 1970–х рр. до 6–ти публікацій у 1977 р., 8 публікацій у 1978 р. та 10 публікацій у 1979 р., що відбивало зростаючий, перед утворенням заповіднику, інтерес до теми. Газетні примірники за низку років: 1958, 1965, 1966, 1970, 1973 рр. – не містять публікацій даної тематики. За форматом, публікації представлені короткими замітками, короткими тематичними матеріалами та розгорнутими оглядами. Частина матеріалів є передруками із республіканських та загальносоюзних видань. Деякі матеріали, як то, «археологічні розкопки», «нові експонати музею», утворюють постійні тематичні рубрики. Частина із представлених даних містить унікальну інформацію, адже відомості про громадські музеї (ініціатори створення, тематика експозицій, склад колекцій) як правило не зберігається. Можна також виділити тематичні групи публікацій: археологічні та історико–архітектурні; інформації про перебіг формування музейних колекцій; інформації про окремі археологічні і музейні знахідки («Нові знахідки», «Вдала експедиція»); інформації про життя музеїв (виставки, експозиції, лекційну роботу); інформацію про утворення музеїв; інформацію про стан охорони пам'яток історико–культурного та музейного значення.

Археологічні та історико–архітектурні публікації. Дана група публікацій представлена статтями і замітками, які друкувалися здебільшого у кін. 1950–х – на початку 1960–х рр. Історико–археологічне дослідження Переяславщини у післявоєнний період було експедиціями під головуванням акад. Б. О. Рибаківа, який у 1945 р. зазнав невдачі у пошуку храму, та М. К. Каргера. Про діяльність Археологічної експедиції АН СРСР під головуванням М. К. Каргера інформували публікації 1954 та 1955 рр. [1]. Публікація інформувала громадськість, що метою експедиції було вивчення того значення, яке Переяслав мав у часи Київської Русі (X–XII ст.). Фактично, публікація зосереджувалася на подіях щодо виявлення руїн Михайлівського собору, побудованого 1089 року. Акцентувалося значення храму, як однієї із найзначніших споруд даного типу і даного історичного періоду, її архітектурні, мистецькі та стильові особливості, встановлювані археологами по мірі їх роботи. Великий оглядовий матеріал про результати роботи експедиції було вміщено у публікації «Археологічні розкопки у нашому місті» у 1956 р. за авторством директора Переяслав–Хмельницького державного історичного музею М. Сікорського [31]. Автор наводить відомості про архітектурний стиль міста, який склався на кін. XI ст. у результаті активної будівничої діяльності єпископа Єфрема, наводячи дані новітніх археологічних розкопок, які дозволяли відтворювати уявлення про нього. Зокрема, детально описуються залишки цегляної військової вежі XI ст., кам'яної стіни цього ж історичного періоду,

виявлених під час розкопок на території міста. Крім цього, у публікації міститься повідомлення про роботи із виявлення розташування відомого за літописними повідомленнями міста Усця, а також, про знахідки окремих пам'яток, які відносилися до бронзового віку і до XVII ст.

Наступні оглядові публікації свідчать про розширення уявлень про літописний Переяслав. Вказується про археологічні дані, які свідчили про виявлення виробництв із виготовлення скла і смальти, свинцевих покриттів, глиняних водогінних труб. Останній факт інтерпретувався як проривний щодо дослідження будівельних технологій, щодо наявності яких у Русі даної епохи і даної місцевості на час дослідження не було відомостей, як це вказувалося у матеріалах публікації [2]. Надається опис досліджених будівель, у тому числі, Єпископських воріт [38], громадської будівлі із комплексу «митрополичих палат» [39]. Порівнюючи публікації 1950–х – 1970–х рр. можна зробити висновок про зростання значення Переяславського історичного музею у археологічних дослідженнях. Публікації 1960–х – 1970–х рр. не акцентують роль археологічних експедицій союзних і республіканських дослідницьких установ, як це було у 1950–ті рр.

Інформації про перебіг формування музейних колекцій. Традиційні для 1950–х рр. «подарунки» підприємств і громадських об'єднань, які експонувалися у музеї (художні альбоми, вишиті портрети, малі бронзові скульптури тощо) [33]. До 40–ліття революції 1917 р. до історичного музею передавалися картини, скульптури радянських художників, документи і періодичні видання доби 1917–1920–х рр. [10]. Результати еконографічних польових експедицій – обладнання ремісничих (ковальської, чимбарської) майстерень XIX ст., рушники, одяг, знаряддя праці, посуд, прикраси, предмети побуту [26]. Окремі предмети, пов'язані із життям та творчістю Т. Г. Шевченка, як то, реконструйований портрет друга Т. Г. Шевченка переяславського лікаря А. О. Козачковського, відтворений по виявленій працівниками історичного музею оригінальній фотографії [37]; екземпляр згадуваного рукописного зшитку із втраченими Т. Г. Шевченка [30].

Музейні колекції систематично поповнювалися матеріалами і знахідками громадян, про що теж систематично інформувала преса. Такими могли бути знайдений при ритті котловану латунний секстант, будьонівка [16]; документи, нагороди, особисті речі ветеранів війни та праці, які систематично поступали до музеїв із 1960–х рр. [24]. Звичайно, як джерело поповнення колекцій згадувалися археологічні дослідження. Так, розповідалося про виявлення унікальної гончарної пічі Трипільської культури [6]. Окремі публікації містили огляди окремих музейних колекцій, наприклад, огляд зброї, яка зберігалася у Переяславському історичному музеї [34], огляд давньоруських скарбів [5].

Інформації про окремі археологічні і музейні знахідки. Поселення бронзового віку

на р. Трубежі у с. Пристроми. Характеристика археологічних шарів із популярним описом їх змісту і процесу формування [27]. Дослідження урочища «Вирі», із комплексом археологічних пам'яток від неоліту до Київської Русі [28], характеристика Тарахтемирівського скіфського городища (розкопки Археологічної експедиції АН УРСР) [29], могильника кін. 2 – поч. 1 тис. до н.е. поблизу с. Циблі [17], Переяслав–Хмельницького могильника Черняхівської культури [4].

Інформації про життя музеїв (виставки, експозиції, лекційну роботу). До річниці Жовтневої революції у 1957 р. було оновлено зал «XIX ст.», експозиції якого мали відтворити «тяжке життя» селянства Переяславщини у дореволюційні часи (експонувалися примітивні знаряддя праці, інформаційні матеріали проселянські заворушення), у залі «Велика Жовтнева соціалістична революція і громадянська війна» зверталося увагу на розділ «Створення більшовицької партії» із оригіналом примірника газети «Іскра». Наступними тематичними акцентами були події партизанських рухів 1918–1919 рр. та 1941–1945 рр. Два останні зали присвячувалися 300-річчю «возз'єднання» із Росією [19].

Матеріал Т. Козачковської, екскурсовода Переяслав–Хмельницького краєзнавчого музею, надає змогу скласти враження про тематичну структуру і концепцію музею, зміст експозицій. Сама стаття була приурочена до XXII з'їзду КПРС і мала висвітлити працю музею у зв'язку саме із цією подією. Як показує перелік тем екскурсій, у єдину лінію розвитку ув'язувалися події Визвольної війни 1648–1657 рр. (окрему екскурсію присвячувалося Переяславській Раді), життя і творчість Т. Шевченка, «Велика Жовтнева соціалістична революція і громадянська війна 1917–1920 рр.», «Велика Вітчизняна війна Радянського Союзу 1941–1945 рр.» і розвиток народного господарства Переяслав–Хмельницького району «в період побудови комуністичного суспільства» [13]. Зазначався масштаб екскурсійної діяльності – за 5 місяців даного року музей відвідали близько 12 тис. відвідувачів. Переяславській раді відводився окремий зал музею, де експонувалися і численні предмети і дарунки, які мали відбивати ідею про «дружбу народів» СРСР (кришталева ваза «Переяславська Рада» із Гусь–Хрустального, вишитий портрет Богдана Хмельницького «від трудящих Вірменії» тощо) [21].

Повідомлялося про утворення нового тематичного розділу історичного музею для «показу і пропаганди матеріалів XXIV з'їзду КПРС та XXIV з'їзду КП України» із відповідним наповненням – фотографіями «передовиків виробництва», документами і нагородами учасників партійних форумів, офіційними виданнями [22]. Прикладом «кон'юнктурної» експозиції є виставка «Хімія у народному господарстві», про яку повідомлялося у 1964 р. [12], розділ «Утворення СРСР» [23]. Ідеологічне забарвлення має перелік лекцій, які працівники музею мали провадити у 1976 році. Слід відзначити, що серед них згадується лекція

«Археологічні дослідження переяславської землі» [32].

Інформації про утворення музеїв. Повідомлення у пресі інформували громадськість про розширення мережі музеїв у краї. Зокрема, було музеєфікації Михайлівської церкви – архітектурної пам'ятки XVII ст. Повідомлялося про ухвалення рішення щодо передання її Переяслав–Хмельницькому історичному музею та про утворення у її будівлях тематичних відділів музею. На той час це були відділи етнографії, народної творчості, історії Михайлівської церкви, переяславських ремесел XIX – початку XX ст., та експозиція «Наука і релігія» [3].

Огляд колгоспного музею надається у статті, вміщеній у номері за 1969 р. Повідомлялося про музей, створений у колгоспі ім. Ілліча (с. Дем'янці) на громадських засадах (голова ради музею вчителька Т. М. Шевчук). Експозиція музею концептуально була побудована на демонстрації контрасту «дореволюційного», за лексику видання, (предмети традиційних ремесел) та «післяреволюційного» (предмети фабричного виробництва) побуту. Експонувалися матеріали персоналій – учасників створення колгоспу, «ветеранів війни та праці» [35]. Музей села Пристроми (ініціатор створення І. Ю. Зубенко) містив археологічні і історичні матеріали кам'яного віку, предмети «старовинного» (за висловом публікації) гончарського мистецтва, документи першого голови сільської ради та голови колгоспу, фотографії і документи першої комсомольської організації села, документи і нагороди ветеранів війни [18]. Повідомлялося про відкриття шкільних музеїв.

Повідомлення про створений меморіальний музей Г. С. Сковороди характеризувало його тогочасну експозицію. Зверталася увага на окремі експонати його експозиції: «унікальний портрет філософа кін. XVIII ст.»; підбірку тогочасних предметів побуту – книг, картин, меблів, побутових речей; колекцію музичних інструментів; малюнки. Експозиція відтворювала інтер'єри навчальних приміщень колегіуму [11]. У 1977 р. окремою рубрикою «Новий музей» повідомлялося про створення Музею образотворчого мистецтва, Музею прикладного мистецтва радянського часу [25; 36]. У статті «Десятий музей міста» розповідалося про створення меморіального музею. Шолом–Алейхема і зміст його експозиції [9].

Інформація про стан охорони пам'яток історико–культурного та музейного значення. До цієї групи належать окремі публікації. Так, у статті «Це справа всіх» (1978 р.) повідомлялося про факти знищення археологічних пам'яток на території району. Повідомлялося про зміни, які відбувалися у зв'язку із ухваленням нового Закону УРСР «Про охорону і використання пам'яток історії і культури» (1978 р.), яким вводилися положення щодо охорони таких об'єктів [7]. Спеціальне повідомлення «Народні скарби» (1976 р.) прямо закликала населення уважно ставитися до давніх предметів побуту, не знищували їх безоглядно, та передавати їх фахівцям музеїв [20].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, матеріали ранньої преси Переяславщини, розміщені на її шпальтах у 1954–1970-ті рр. дозволять створити досить повне уявлення про життя музеїв, зміст музейних колекцій і динаміку їх формування, концептуальне наповнення музейних експозицій, формування сучасної мережі музеїв музейного комплексу Переяславщини. Матеріали преси відображають процес зростання суспільної ролі музеїв у громадському житті краю у період часу, що розглядається. Виявляється роль археології і археологічних досліджень у формуванні музейної мережі та її ролі у формуванні історичної свідомості переяславців. Матеріали преси дозволяють виявити особливості характерної для епохи ідеологізації музейної справи, а також, вияви «типовості», шаблонності підходів щодо формування колекцій музеїв і творення музейних експозицій.

Подальшим напрямом досліджень може стати аналіз публікацій у пресі Переяславщини, які присвячені розвитку археологічної і музейної справи у 1980-х – 1990-х рр., тобто, у час становлення і функціонування історико-культурного заповідника.

Список використаних джерел

1. 'Археологічна експедиція Академії наук СРСР', 1954, *Зоря комунізму*, 11 серпня, №90 (1090).
2. 'Археологічні розкопки в Переяславі', 1959, *Зоря комунізму*, 22 листопада, №138 (1859).
3. 'Архітектурний пам'ятник XVII ст.: (Чи знаєте ви своє місто?)', *Зоря комунізму*, 25 квітня 1961 р., №50 (2077).
4. Бузян, Г., 1978. 'Могили ранніх слов'ян', *Комуністична праця*, 29 липня, №118 (9713).
5. Бузян, Г., 1977. 'Німі свідки історії', *Комуністична праця*, 22 квітня, №63 (9452).
6. Бузян, Г., 1974. 'Нові експонати музею', *Комуністична праця*, 23 листопада, №139 (9021).
7. Бузян, Г., 1978. 'Це справа всіх', *Комуністична праця*, 24 травня, №80 (9675).
8. Вовкодав, С. & Юрченко, О., 2013. 'Історія досліджень археологічних пам'яток Переяславщини: історіографічний аспект', *Український історичний збірник*, Вип.16, с.267–280.
9. Гончарук, З., 1978. 'Десятий музей міста', *Комуністична праця*, 25 серпня, №133 (9728).
10. Денисов, В., 1957. 'В історичному музеї', *Зоря комунізму*, 7 липня, №80 (1536).
11. Козачковська, Т., 1972. 'Меморіальний музей', *Комуністична праця*, 2, №144 (8722).
12. Козачковська, Т., 1964. 'Нове в експозиції музею', *Комуністична праця*, 18 серпня, №97 (2160).
13. Козачковська, Т., 1962. 'По залах Переяслав-Хмельницького краєзнавчого музею', *Зоря комунізму*, 30 червня, №41.
14. Козубовський, Г., 2012. 'Переяславська земля в XIV ст.', *Історико-географічні дослідження в Україні*, Т.12, с.96–109.
15. Колибенко, ОВ., 2010. 'Історико-археологічне вивчення Переяславля Руського та Переяславщини (середньовічної Переяславської волості): сучасний стан та перспективи', *Археологія і давня історія України*, Вип.1, с.130–136.
16. Малинка, Т., 1962. 'Нові експонати музею', *Зоря комунізму*, 27 квітня, №5.
17. Махно Є., 1978. 'Цікаві знахідки', *Комуністична праця*, 28 листопада, №186 (9781).
18. Назаренко М., 1971. 'Сільський музей', *Комуністична праця*, 7 листопада, №132 (8556).
19. Найденко В., 1957. 'В залах історичного музею', *Зоря комунізму*, 29 березня, №38 (1494).
20. Нестеровська Є., 1976. 'Народні скарби', *Комуністична праця*, 31 березня, №43 (9233).
21. Палагута М., 1972. 'В історичному музеї', *Комуністична праця*, 18 липня, №86 (8664).
22. Палагута, М., 1971. 'Нова експозиція музею', *Комуністична праця*, 26 серпня, №101 (8525).
23. Палагута, М., 1972. 'Нова експозиція музею', *Комуністична праця*, 11 листопада, №135 (8713).
24. Палагута, М., 1968. 'Нове в експозиції музею', *Комуністична праця*, 9 травня, №54 (3019).
25. Палагута, М., 1977. 'Новий музей', *Комуністична праця*, 13 вересня, №144 (9533).
26. Романенко, М., 1960. 'Нові експонати музею', *Зоря комунізму*, 1 грудня, №143 (2016).
27. Савчук, А., 1962. 'Археологічні розкопки на Переяславщині', *Зоря комунізму*, 25 вересня, №90.
28. Савчук, А., 1969. 'Незвичайний скарб', *Комуністична праця*, 7 серпня, №92 (3208).
29. Савчук, А., 1969. 'Нові археологічні дослідження', *Комуністична праця*, 21 червня, №72 (3188).
30. Святовец, В., 1962. 'Цінний експонат музею', *Зоря комунізму*, 25 грудня, №146.
31. Сікорський, М., 1956. 'Археологічні розкопки у нашому місті', *Зоря комунізму*, 4 листопада, №131 (1434).
32. Сікорський, М., 1976. 'Новини музею', *Комуністична праця*, 25 червня, №92 (9282).
33. Скотнікова, І., 1954. 'Нові експонати музею', *Зоря комунізму*, 25 липня, №83 (1083).
34. Слюсар, В., 1977. 'Нею кувалася перемога', *Комуністична праця*, 28 жовтня, №170 (9559).
35. Чабей, В., 1969. 'Колгоспний музей', *Комуністична праця*, 20 вересня, №111 (3227).
36. Чалий, М., 1977. 'Новий музей', *Комуністична праця*, 24 травня, №80 (9469).
37. Шкулета, В., 1961. 'Дар музею', *Зоря комунізму*, 9 березня, №30 (2057).
38. Юра, Р., 1960. 'Археологічні розкопки в Переяслав-Хмельницькому', *Зоря комунізму*, 13 вересня, №109 (1982).
39. Юра, Р.О., 1963. 'Археологічні розкопки', *Комуністична праця*, 31 серпня, №68.
40. Юрченко, ОВ., 2013. 'Дослідження археологічних пам'яток Переяславщини: історіографія (XIX – початок XXI ст.)', *Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди*, 20 с.

References

1. 'Arheologichna ekspedycja Akademii nauk SRSR (Archaeological Expedition of the Academy of Sciences of the USSR)', 1954, *Zorja komunizmu*, 11 serpnja, №90 (1090).
2. 'Arheologichni rozkopky v Perejaslavi (Archaeological Excavations in Pereiaslav)', 1959, *Zorja komunizmu*, 22 lystopada, №138 (1859).
3. 'Arhitekturnyj pam'jatnyk XVII st.: (Chy znajete vy svoje misto?) (Architectural Monument of the XVII Century: (Do You Know Your City?))', *Zorja komunizmu*, 25 kvitnja 1961 r., №50 (2077).
4. Buzjan, G., 1978. 'Mogyl'nyk rannih slov'jan (Burial Ground of the Early Slavs)', *Komunistychna pracja*, 29 lypnja, №118 (9713).
5. Buzjan, G., 1977. 'Nimi svidky istorii' (Dumb Witnesses of History)', *Komunistychna pracja*, 22 kvitnja, №63 (9452).
6. Buzjan, G., 1974. 'Novi ekspanaty muzeju (New Exhibits of the Museum)', *Komunistychna pracja*, 23 lystopada, №139 (9021).
7. Buzjan, G., 1978. 'Ce sprava vsih (This is the Matter for All)', *Komunistychna pracja*, 24 travnja, №80 (9675).
8. Vovkodav, S. & Jurchenko, O., 2013. 'Istorija doslidzen' arheologichnyh pam'jatok Perejaslavshhyny: istoriografichnyj aspekt (History of Research of Archaeological Monuments of Pereiaslav Land: Historiographical Aspect)', *Ukrai'ns'kyj istorychnyj zbirnyk*, Vyp.16, s.267–280.
9. Goncharuk, Z., 1978. 'Desjatyj muzej mista (Ten Museum of the City)', *Komunistychna pracja*, 25 serpnja, №133 (9728).
10. Denysov, V., 1957. 'V istorychnomu muzei' (In the Historical Museum)', *Zorja komunizmu*, 7 lypnja, №80 (1536).
11. Kozachkovs'ka, T., 1972. 'Memorial'nyj muzej (Memorial Museum)', *Komunistychna pracja*, 2, №144 (8722).

12. Kozachkovs'ka, T., 1964. 'Nove v ekspozycji' muzeju (New in the Museum Exposition)', *Komunistychna pracija*, 18 serpnja, №97 (2160).

13. Kozachkovs'ka, T., 1962. 'Po zalah Perejaslav–Hmel'nyc'kogo krajeznavchogo muzeju (In the Halls of the Pereiaslav–Khmelnitskyi Regional Museum)', *Zorja komunizmu*, 30 chervnja, №41.

14. Kozubovs'kyj, G., 2012. 'Perejaslavs'ka zemlja v XIV st. (Pereiaslav Land in the XIV Century)', *Istoryko–geografichni doslidzhennja v Ukrai'ni*, T.12, s.96–109.

15. Kolybenko, O.V., 2010. 'Istoryko–arheologichne vyvchennja Perejaslavlja Rus'kogo ta Perejaslavshhyny (seredn'ovichnoi' Perejaslavs'koi' volosti): suchasnyj stan ta perspektyvy (Historico–Archaeological Study of Pereiaslav of Kyiv Rus and Pereiaslav Land (Medieval Pereiaslav Volost): Current State and Prospects)', *Arheologija i davnja istorija Ukrai'ny*, Vyp.1, s.130–136.

16. Malynka, T., 1962. 'Novi eksponaty muzeju (New Exhibits of the Museum)', *Zorja komunizmu*, 27 kvitnja, №5.

17. Mahno Je., 1978. 'Cikavi znahidky (Interesting Findings)', *Komunistychna pracija*, 28 lystopada, №186 (9781).

18. Nazarenko M., 1971. 'Sil's'kyj muzej (Village Museum)', *Komunistychna pracija*, 7 lystopada, №132 (8556).

19. Najdenko V., 1957. 'V zalah istorychnogo muzeju (In the Halls of the Historical Museum)', *Zorja komunizmu*, 29 bereznja, №38 (1494).

20. Nesterovs'ka Je., 1976. 'Narodni skarby (National Treasures)', *Komunistychna pracija*, 31 bereznja, №43 (9233).

21. Palaguta M., 1972. 'V istorychnomu muzei' (In the Historical Museum)', *Komunistychna pracija*, 18 lypnja, №86 (8664).

22. Palaguta, M., 1971. 'Nova ekspozycja muzeju (New Exposition of the Museum)', *Komunistychna pracija*, 26 serpnja, №101 (8525).

23. Palaguta, M., 1972. 'Nova ekspozycja muzeju (New Exposition of the Museum)', *Komunistychna pracija*, 11 lystopada, №135 (8713).

24. Palaguta, M., 1968. 'Nove v ekspozycji' muzeju (New in the Museum Exposition)', *Komunistychna pracija*, 9 travnja, №54 (3019).

25. Palaguta, M., 1977. 'Novyj muzej (New Museum)', *Komunistychna pracija*, 13 veresnja, №144 (9533).

26. Romanenko, M., 1960. 'Novi eksponaty muzeju (New Exhibits of the Museum)', *Zorja komunizmu*, 1 grudnja, №143 (2016).

27. Savchuk, A., 1962. 'Arheologichni rozkopky na Perejaslavshhyni (Archaeological Excavations in Pereiaslav Land)', *Zorja komunizmu*, 25 veresnja, №90.

28. Savchuk, A., 1969. 'Nezvychajnyj skarb (Unusual Treasure)', *Komunistychna pracija*, 7 serpnja, №92 (3208).

29. Savchuk, A., 1969. 'Novi arheologichni doslidzhennja (New Archaeological Researches)', *Komunistychna pracija*, 21 chervnja, №72 (3188).

30. Svjatovec', V., 1962. 'Cinnyj eksponat muzeju (Valuable Exhibit of the Museum)', *Zorja komunizmu*, 25 grudnja, №146.

31. Sikors'kyj, M., 1956. 'Arheologichni rozkopky u nashomu misti (Archaeological Excavations in Our City)', *Zorja komunizmu*, 4 lystopada, №131 (1434).

32. Sikors'kyj, M., 1976. 'Novyny muzeju (News of the Museum)', *Komunistychna pracija*, 25 chervnja, №92 (9282).

33. Skotnikova, I., 1954. 'Novi eksponaty muzeju (New Exhibits of the Museum)', *Zorja komunizmu*, 25 lypnja, №83 (1083).

34. Sljusar, V., 1977. 'Neju kuvalasja peremoga (Victory was Forged with It)', *Komunistychna pracija*, 28 zhovtnja, №170 (9559).

35. Chabej, V., 1969. 'Kolgosplynyj muzej (Collective Farm's Museum)', *Komunistychna pracija*, 20 veresnja, №111 (3227).

36. Chal'j, M., 1977. 'Novyj muzej (New Museum)', *Komunistychna pracija*, 24 travnja, №80 (9469).

37. Shkuleta, V., 1961. 'Dar muzeju (The Gift to the Museum)', *Zorja komunizmu*, 9 bereznja, №30 (2057).

38. Jura, R., 1960. 'Arheologichni rozkopky v Perejaslav–Hmel'nyc'komu (Archaeological Excavations in Pereiaslav–Khmelnitskyi)', *Zorja komunizmu*, 13 veresnja, №109 (1982).

39. Jura, R.O., 1963. 'Arheologichni rozkopky (Archaeological Excavations)', *Komunistychna pracija*, 31 serpnja, №68.

40. Jurchenko, O.V., 2013. 'Doslidzhennja arheologichnyh pam'jatok Perejaslavshhyny: istoriografija (XIX – pochatok XXI st.) (Research of Archaeological Monuments of the Pereiaslav

Land: Historiography (XIX – Beginning of the XXI Century))', Perejaslav–Hmel'nyc'kyj: *Perejaslav–Hmel'nyc'kyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet im. Grygorija Skovorody*, 20 s.

* * *